

Górny fragment naczynia o wylewie wywiniętym na zewnątrz, który przechodzi w baniasty brzusek. Naczynie wykonane jest z gliny z domieszką tłucznia, powierzchnia naczynia jest koloru brązowego. Krawędź naczynia jest zdobiona ornamentem dołków paznokciowych. Naczynie jest lepiące ręcznie, po wewnętrznej stronie występują ślady gładzenia. Średnica wylewu wynosi 20 cm, grubość ścianki 8 — 11 mm (Ryc. 2c).

Fragment dna wraz z partią przydenną. Naczynie wykonane zostało z gliny z domieszką tłucznia, powierzchnia zewnętrzna i wewnętrzna koloru ceglastego, przełom brązowy. Na dnie występuje wklęsły znak po osi koła garncarskiego. Średnica dna wynosi 9 cm, grubość 14 mm (Ryc. 2d).

Górny fragment naczynia, wykonanego z gliny z domieszką drobnoziarnistego tłucznia, o powierzchni lekko chropowatej, koloru ceglasto-brązowego. Naczynie jest lepiące ręcznie, wylew jest obtaczany na kole garncarskim, w pozostałych partiach widoczne są po wewnętrznej stronie ślady gładzenia. Na krawędzi znajduje się zdobienie wykonane okrągłym stemplem. Średnica wylewu 12 cm, grubość ścianki 7 mm (Ryc. 2f).

Ponadto w warstwie kulturowej znaleziono zdobiony przesłik, kształtu cylindrycznego. Po jednej stronie występuje ornament w postaci czterech wklęsłych łuków. Średnica przeslika wynosi 3 cm, średnica otworu 0,8 cm, wysokość 0,6 cm (Ryc. 3a).

Wśród ceramiki wczesnośredniowiecznej odkrytej w roku 1966 na omawianej osadzie wyróżniono dwie grupy.

Grupę pierwszą charakteryzują naczynia kształtu jajowatego, o wylewach nieznacznie wychylonych na zewnątrz, o krawędziach pro-

sto ściętych lub zaokrąglonych. Wykonane są z gliny z domieszką drobnoziarnistego tłucznia lub piasku, przeważnie o powierzchni lekko chropowatej, koloru brązowego, ceglastego lub brązowo-ceglastego. Dna mają płaskie. Są one lepiące ręcznie, przeważnie górą obtaczane na kole garncarskim. Na dwóch dnach wystąpił ślad po osi koła garncarskiego. Większość naczyń jest niezdobiona, na pozostałych występuje ornament w postaci linii poziomych, falistych lub ich kombinacji. Niezróżnicowane kształty naczyń tej grupy wskazują na to, że musiały one spełniać różne funkcje. Te, które posiadają domieszkę tłucznia służyły zapewne do gotowania (były odporne na działanie ognia), większe zaś do przechowywania zapasów. Na podstawie analogii, chronologię grupy pierwszej określa się na VII—IX wiek.

Naczynia grupy drugiej charakteryzują się przeważnie esowatym profilem, wykonane są z glin żelazistych lub z glinki białej, z domieszką drobnoziarnistego piasku. Są one obtaczane na kole garncarskim, ścianki mają cienkie i równe, krawędzie profilowane. Na jednym dnie wystąpił znak garncarski. Typowy ornament to linie poziomo żłobkowane lub ukośne nakłucia. Jeśli chodzi o formę, to można wyróżnić garnki różnych rozmiarów, ponadto znaleziono dwa fragmenty mis oraz naczyń z cylindryczną szyjką. Te ostatnie wystąpiły po raz pierwszy na badanej osadzie³. Chronologię ceramiki tej grupy określa się na XI—XII wiek⁴.

Odkryty materiał ceramiczny potwierdza dwufazowość osady wczesnośredniowiecznej w Nisku⁵. Przyszłe badania, które są konieczne ze względu na niszczenie obiektu (wybieranie piasku), pozwolą niewątpliwie bliżej określić charakter osady oraz zasięg osadnictwa w poszczególnych fazach.

Przypisy:

¹ Badania na osadzie w Nisku są prowadzone z przerwami od 1957 roku. Patrz: A. Kwolek, *Badania wykopaliskowe na wczesnośredniowiecznej osadzie w Nisku*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1963, Rzeszów 1963, s. 41, przypis 1; A. Gruszczyńska, *Badania na osadzie w Nisku*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 72.

² Oznaczenie jam nawiązano do numeracji z lat ubiegłych.

³ W roku 1966 znaleziono również pierwsze okazy naczyń z cylindryczną szyjką na terenie osady w Rzeszowie-Staromieściu. Są to pierwsze znaleziska tego typu na terenie województwa rzeszowskiego. K. Mu-

sianowicz naczynia z cylindryczną szyjką datuje na X—XIII w. z nasileniem na wiek XI. K. Musianowicz, *Mazowieckie naczynia z cylindryczną szyjką na tle słowiańskiego materiału porównawczego*, Wiomości Archeologiczne, t. XVIII, Warszawa 1951/2, s. 365-366.

⁴ Poprzednie badania prowadzone w Nisku w latach 1957, 1961—1964, wykazały również występowanie wydzielonych powyżej grup ceramiki. Analogie do omawianej ceramiki przedstawiono w pracy: A. Gruszczyńska, *Wczesnośredniowieczna osada w Nisku*, Rocznik Przemyski, t. XI (w druku).

⁵ A. Gruszczyńska, *op. cit.*

Aleksandra Gruszczyńska

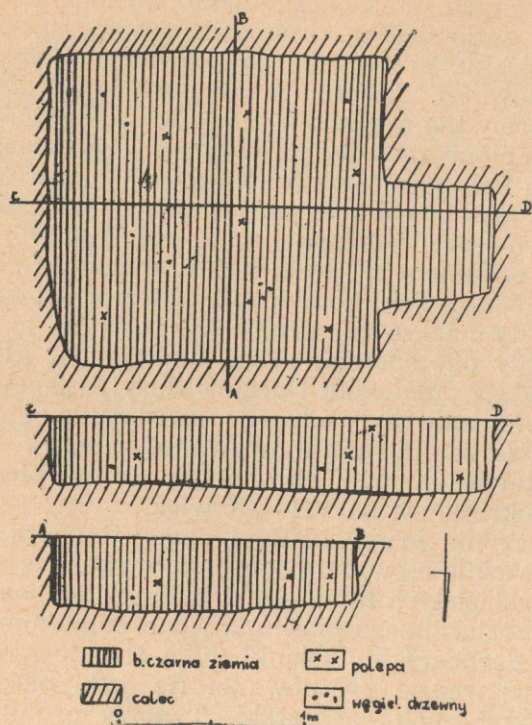
Badania na stanowisku nr 3 w Rzeszowie — Staromieściu

Ratownicze prace na wielokulturowym stanowisku nr 3 w Rzeszowie były kontynuacją badań z roku ubiegłego. Odkryto 13 jam, większość z nich to obiekty neolityczne. Dane o przebiegu prac oraz opracowanie obiektów

neolitycznych przedstawiono w artykule Tadeusza Aksamita zamieszczonym w niniejszym wydawnictwie.

Oprócz jam neolitycznych odkryto 1 wczesnośredniowieczną oraz jamę, w której wystąpił

Ryc. 1. Rzeszów — Staromieście, stan. nr 3. Rzut poziomy i profile jamy nr 36.

przemieszany materiał wczesnośredniowieczny ze średniowiecznym. Ponadto w jamach neolitycznych oznaczonych numerami 31, 32¹ w górnych partiach wystąpiły fragmenty naczyń wczesnośredniowiecznych. W warstwie kulturowej oprócz materiałów z okresów wyszczególnionych powyżej, wystąpiły fragmenty naczyń kultury łużyckiej.

Przebadana jama wczesnośredniowieczna oznaczona numerem 36 posiadała wymiary 175×180 cm. Zarys jej w kształcie kwadratu z prostokątnym występnym w partii zachodniej, rysował się na tle żółtej gliny. W partii zachodniej jama wczesnośredniowieczna zniszczyła neolityczną. Ścianki jej opadały prostopadłe w dół, dno było płaskie. Wypełnisko stanowiła bardzo czarna ziemia przemieszana z grudkami polepy i węglem drzewnym. Ponadto wystąpiły fragmenty naczyń oraz kilka kości zwierzęcych. Miąższość jamy wynosiła 40 cm. Z ciekawszych materiałów wymienić należy:

Górny fragment naczynia o wylewie nieznacznie wychylonym na zewnątrz o uszkodzonej krawędzi. Wykonane było z gliny z dużą domieszką piasku, dobrze wypalone, o powierzchni lekko chropowatej. Tuż pod wylewem występuje ornament linii falistej. W górnej partii widoczne są nieznaczne ślady obtaczania na kole garncarskim. Grubość ścianki wynosi 8 mm (Ryc. 3k). Górny fragment naczynia o wylewie nieznacznie wychylonym na zewnątrz, o krawędzi prosto ściętej. Wykonane było z gliny z domieszką piasku, dobrze wypalone, powierzchnia z zewnątrz i wewnątrz lekko ceglasta, w środku brunatna. Przy krawędzi występują ślady obtaczania na kole garncarskim. Średnica wylewu wynosi 12 cm, grubość ścianki 9—11 mm (Ryc. 2c).

Fragment dna wraz z partią przydenną, wykonany z gliny z niewielką domieszką drobnoziarnistego piasku, dobrze wypalone, powierzchnia z zewnątrz brunatna, wewnątrz ceglasta. Dno jest płaskie, średnica dna wynosi 9 cm, grubość 13 mm, grubość ścianki 9 mm (Ryc. 2e). Ponadto w wypełnisku jamy wystąpiło kilkadziesiąt małych fragmentów naczyń przeważnie wykonanych z gliny z domieszką piasku, koloru brunatnego lub ceglatego, dobrze wypalonych bez ornamentu.

Jama nr 30 wystąpiła na głębokości 100 cm od powierzchni gruntu. Wymiary w przebadanej części wynosiły 220×410 cm. Wypełnisko jamy stanowiła ciemna ziemia, w której występowały grudki polepy, węgla drzewnego oraz fragmenty naczyń. Znalaziono fragment naczynia o cylindrycznej szyjce, o krawędzi skośnie ściętej do środka. Wykonane jest z gliny z domieszką bardzo drobnego piasku. Powierzchnia z zewnętrznej i wewnętrznej strony jest jasnoceglasta. Szyjka zdobiona jest dwoma plastycznymi listwami. Średnica wylewu wynosi 12 cm, grubość ścianki 4—8 mm (Ryc. 2f).

Fragment górnej części naczynia o wylewie lekko wychylonym na zewnątrz i ułamanej krawędzi. Wykonane jest z gliny z domieszką bardzo drobnego piasku, koloru brunatno-ceglatego. Występuje ornament linii poziomo żłobkowanych, pomiędzy którymi w górnej partii występuje linia falista. Naczynie górą jest obtaczane na kole garncarskim. Grubość ścianki wynosi 6 mm (Ryc. 3g).

Górny fragment naczynia toczzonego na kole garncarskim, wykonany z gliny z domieszką drobnoziarnistego piasku, dobrze wypalony, koloru brunatno-ceglatego. Wylew jest mocno wychylony na zewnątrz o krawędzi okrągłej. Wewnętrzna strona wylewu pokryta jest polewą koloru ciemnozielonego. Na całej powierzchni aż do wylewu występują linie poziomo żłobkowane. Średnica wylewu wynosi 14 cm. Grubość ścianki 4—6 mm (Ryc. 2h).

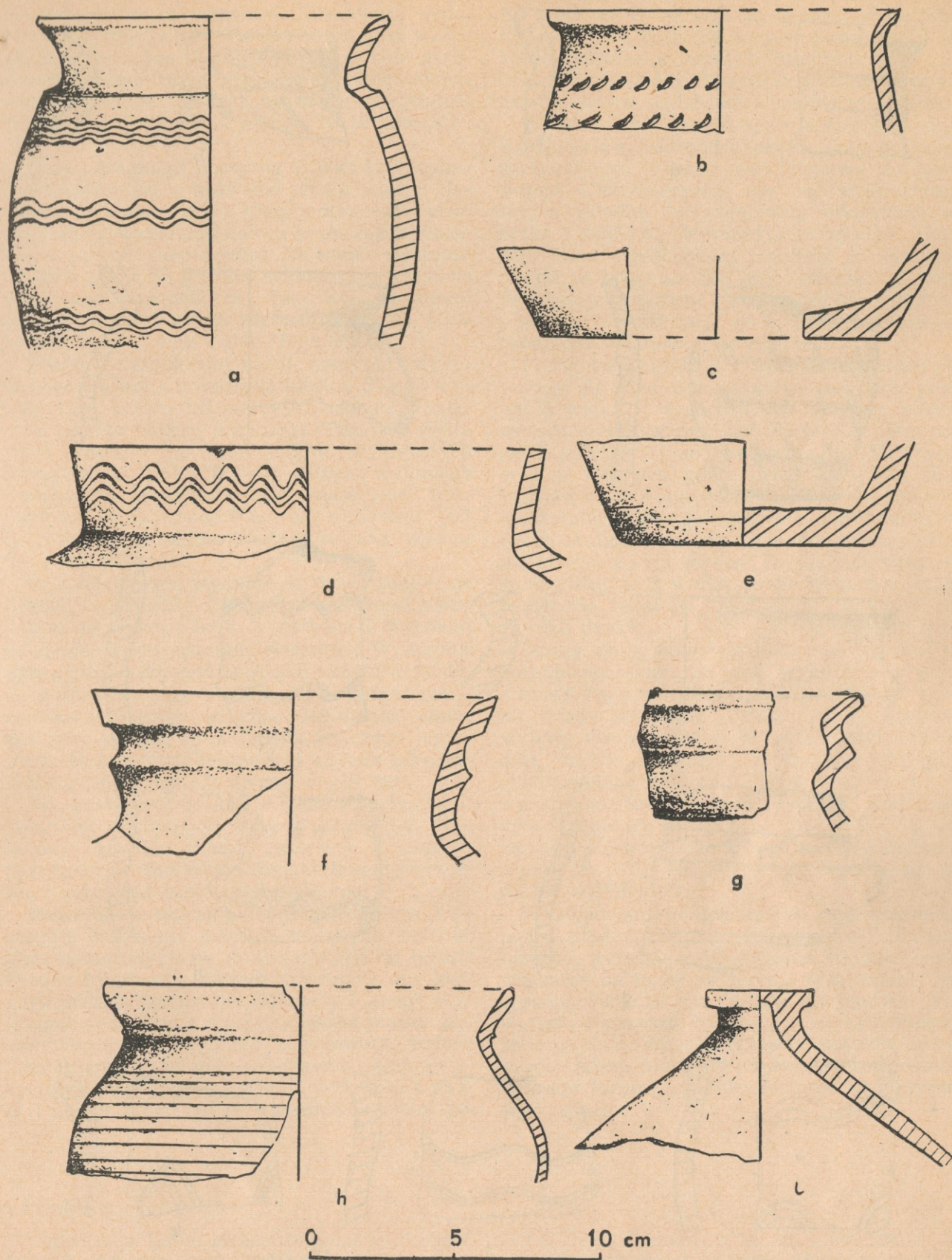
Ponadto w wypełnisku jamy znaleziono kilkanaście fragmentów naczyń wczesnośredniowiecznych oraz średniowiecznych.

W warstwie kulturowej znaleziono kilka fragmentów naczyń z cylindryczną szyjką, które należy omówić ze względu na ich ciekawą formę:

Górny fragment naczynia o cylindrycznej szyjce i prostej krawędzi. Naczynie wykonane jest z gliny z domieszką piasku, dobrze wypalone, koloru brunatnego. Na cylindrycznej szyjce występuje ornament linii falistej wykonany narzędziem grzebykowatym. Średnica wylewu wynosi 16 cm, wysokość szyjki 3,2 cm, grubość ścianki szyjki 7—9 mm, grubość ścianki brzusca 11 mm. Po wewnętrznej stronie naczynia występują nieznaczne ślady obtaczania na kole garncarskim (Ryc. 2d).

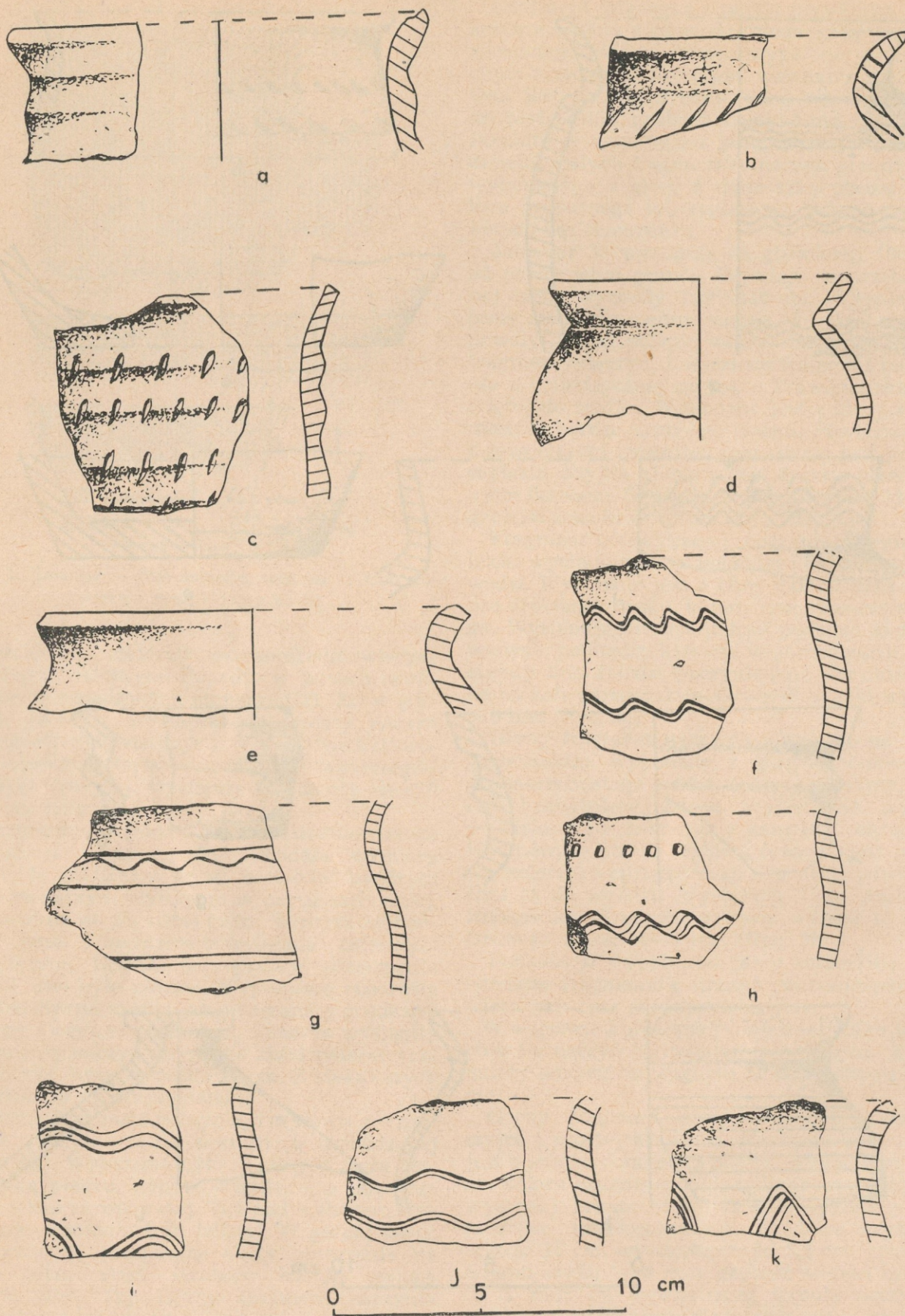
Naczynie zachowane prawie w całości, o cylindrycznej szyjce nieznacznie wychylonej na zewnątrz, o krawędzi lekko zaokrąglonej. Pod szyjką występuje wyraźny karb, który przechodzi w brzusiec kształtu beczułkowatego. Naczynie wykonane jest z gliny z dużą domieszką

Ryc. 2. Rzeszów — Staromieście, stan nr 3. Fragmenty naczyń: b, d, h i — z warstwy kulturowej wykopu nr 1; a — z wykopu nr 2; f — z jamy nr 30; e — z jamy nr 31; g — z jamy nr 32; c — z jamy nr 36.

Ryc. 3. Rzeszów — Staromieście, stan. nr 3. Fragmenty naczyń: c, d, f, h, j — z warstwy kulturowej wykopu nr 2; b — z wykopu nr 1; a, g — z jamy nr 30; e — z jamy nr 31; i — z jamy nr 32; k — z jamy nr 36.

piasku, dobrze wypalone, koloru brązowego, o powierzchni chropowatej. Występuje ornament potrójnej linii falistej, położonej w trzech pasach. Naczynie obtaczane jest na kole garncarskim. Średnica wylewu wynosi 12 cm, zachowana wysokość 13 cm, największa wydatność brzośca 14 cm, grubość ścianki 7—10 mm (Ryc. 2a).

Górny fragment naczynia o wysokiej cylindrycznej szyjce, o krawędzi prosto ściętej. Naczynie wykonane jest z gliny z domieszką piasku, dobrze wypalone, koloru brązowego, obtaczane na kole garncarskim. Na szyjce występują dwie fałdy, na których widoczne są nakłucia wykonane stempelkiem. Taki sam ornament występuje na dalszych partiach naczynia. Grubość ścianki wynosi 7 mm (Ryc. 3c).

Fragment środkowej partii naczynia, wykonanego z gliny z domieszką piasku, dobrze wypalonego, koloru brązowo-ceglanego. Występuje bardzo bogaty ornament. Tuż pod wylewem znajduje się rząd nakłuć wykonanych stempelkiem, poniżej linia falista wykonana narzędziem grzebykowatym, następnie linie poziomo żłobkowane. Naczynie obtaczane jest na kole garncarskim. Grubość ścianki wynosi 6—9 mm (Ryc. 3h).

W sondażowym wykopie nr 3 położonym na parceli ob. Heleny Gąsior, w odległości około 100 m od wykopu nr 2, znaleziono 1 fragment naczynia wczesnośredniowiecznego. Wykonane było z gliny z domieszką piasku, dobrze wypalone, koloru brązowo-ceglanego. W górnej partii brzośca występuje ornament wykonany stempelkiem, poniżej linia falista znaczona patykiem. Naczynie obtaczane jest na kole garncarskim, grubość ścianki wynosi 8—10 mm.

Na omawianej osadzie większość odkrytych zabytków ruchomych stanowi ceramika. Występują również kości zwierzęce. Z innych przedmiotów znaleziono dwustożkowaty przesłik z różowego łupku wołyńskiego.

Materiał ceramiczny nie jest jednolity. Występują fragmenty naczyń lepionych ręcznie, górną obtaczanych na kole garncarskim (grupa I) oraz fragmenty naczyń toczonych na kole garncarskim (grupa II). Naczynia I grupy wykonane są z gliny z dużą domieszką piasku, powierzchnia ich jest lekko chropowata, koloru brązowego lub brązowo-ceglanego. Charakteryzują się esowatym profilem, wylewem wywiniętym na zewnątrz, o krawędziach lekko za-

okrąglonych lub prosto ściętych. Dna są płaskie. Na większości naczyń występują różnorodne motywy zdobnicze. Są to przeważnie linie faliste i poziome w różnych kombinacjach oraz nakłucia wykonane stempelkiem. Omówioną ceramikę datuje się na okres wczesnopiastowski.

Wśród naczyń tej grupy wyróżniają się formy okazy o cylindrycznej szyjce, dotychczas nie spotykane na terenie województwa rzeszowskiego. Charakteryzują się one cylindryczną szyjką (gładką lub zdobioną) oddzieloną od brzośca naczynia wyraźnym przejściem (karbem) albo przechodzącą łagodnie w brzusiec. Szyjki te są proste lub nieco szersze u dołu. Występuje ornament linii falistej lub zdobienie plastycznymi listwami, na których znajduje się ornament wykonany stempelkiem.

Pierwsze naczynia z cylindryczną szyjką pojawiają się w ceramice słowiańskiej około połowy X wieku i występują do późnego okresu wczesnośredniowiecznego². Na terenie ziem polskich najczęściej spotykane są na Mazowszu oraz na terenach, gdzie przejawiają się silne wpływy idące z tego obszaru. Najbliżej omawianego stanowiska występują one w Sandomierzu i jego okolicach³. Technika wykonania oraz forma naczyń z cylindryczną szyjką znaleziona na stanowisku nr 3 w Rzeszowie wskazuje, że na podstawie analogii można je datować na X—XII wiek⁴.

Drugą grupę stanowią naczynia toczne na kole garncarskim. Są one wykonane z gliny z niewielką domieszką drobnoziarnistego piasku, dobrze wypalone. Profile ich są esowate, wylewy mocno wywinięte na zewnątrz, krawędzie zaokrąglone. Na niektórych występuje ciemnozielona polewa. Typowy ornament to żłobkowane linie poziome. Ponadto znaleziono dwa fragmenty pokryw na naczynia. Są one kształtu stożkowatego z guzowatym uchwytem u góry (Ryc. 2i). Ceramikę tego typu datuje się na XV—XVI wiek.

Występowanie materiału tak zróżnicowanego pod względem chronologicznym (neolit, kultura łużycka, wczesne średniowiecze, średniowiecze) wskazuje na to, że na terenie tym istniały korzystne warunki sprzyjające osadnictwu. Niewątpliwie przyszłe badania, które są konieczne ze względu na niszczenie osady, pozwolą na odkrycie dalszych obiektów związanych z poszczególnymi fazami osadnictwa oraz uchwycenie jego zasięgu.

Przypisy:

¹ Numerację jam nawiązano do badań z roku 1966. Patrz: T. Aksami, *Badania osad neolitycznych na terenie Rzeszowa*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 19-23; A. Gruszczyńska, *Badania archeologiczne na wczesnośredniowiecznej osadzie w Rzeszowie-Staro-mieściu*, Sprawozdanie Rzeszowskiego Ośrodka Archeologicznego za rok 1965, Rzeszów 1966, s. 65-72.

² K. Musianowicz, *Mazowieckie naczynia z cylindryczną szyjką na tle słowiańskiego materiału porównawczego*, Wiadomości Archeologiczne, t. XVIII, Warszawa 1951, s. 346.

³ K. Musianowicz, *op. cit.*, s. 349, 358.

⁴ Podobne naczynia na terenie Małopolski znane są z Brzezia, pow. Opatów, z Brzegów, pow. Pińczów, z Grabowa, pow. Sandomierz, z Sandomierza; K. Musianowicz, *op. cit.*, s. 357-358; Igołomi, pow. Proszowice, J. Machnik, *Wyniki badań w latach 1953-1954, Igołomia I Osada wczesnośredniowieczna*, Wrocław - Warszawa - Kraków 1961, s. 71, 73; Z Niska A. Gruszczyńska, *Wyniki badań na osadzie wczesnośredniowiecznej w Nisku*, zamieszczone w niniejszym wydawnictwie.